

Tato kapitola obsahuje argument pro existenci Boha – „argument odvozený ze zázraků“. Jiné argumenty o Boží existenci najdete v 7. kapitole, Existuje Bůh?, a v 1. kapitole, Odkud se vzal vesmír?

DALŠÍ ČETBA:

Skvělou diskusi o zázracích, nadpřirozenu a všech zvláštních věcech najdete v:

Theodore Schick Jr, Lewis Vaughn, *How to Think about Weird Things*, druhé vydání (Mayfield, California 1999).

Simon Blackburn nabízí stručný úvod do Humových rozprav o zázracích v:

Simon Blackburn, *Think* (Oxford University Press, Oxford 1999), 5. kapitola.

JAK ROZEZNAT OSM OMYLŮ V KAŽDODENNÍM UVAŽOVÁNÍ

STUPEŇ NÁROČNOSTI FILOZOFICKÉ GYMNASTIKY

ROZCVIČKA STŘEDNÍ ZÁTĚŽ NÁROČNĚJŠÍ CVIČENÍ

Klam je chyba v uvažování. Rozum – používání argumentů – je hlavním nástrojem filozofa, ale zároveň se na rozum samozřejmě spoléháme v našem každodenním životě. Proto je důležité, abychom rozeznali logický klam, pokud na něj natrefíme.

Tato kapitola vám pomůže identifikovat osm běžných omylů v uvažování (omylů, kterých se pravděpodobně občas dopouštíte i vy).

1. Chybná časová následnost (klam pověřivých)

Měl jsem strach, jestli udělám zkoušky, a Jill mi koupila králíčí packu pro štěstí. Vzal jsem si ji s sebou na první zkoušku a udělal jsem ji. Takže králíčí packa funguje! Teď stačí brát si ji i na ostatní zkoušky a packa zařídí, abych je udělal všechny.

Toto je příklad chybné časové následnosti. Zde jsou další dva příklady:

- Johnovi řekla vědma, že až se bude pokoušet zdolat Mount Everest, pošle mu na dálku pozitivní duševní vibrace. A John Mount Everest zdolal! Takže jeho vědma opravdu má zázračné schopnosti! Kdykoli se od nynějška bude snažit zdolat nějakou horu, vždy půjde před výstupem požádat o pomoc vědmu.
- Zvýšily se daně. A, ejhle, zvýšila se i zločinnost. Takže vyšší daně způsobují vyšší zločinnost. Daně se tedy neměly zvyšovat!

Podívejte se na všechny tři příklady a zjistíte, že mají něco společného. Z toho, že jedna událost následuje po jiné, je tu usuzováno, že první událost musela způsobit druhou.

To je evidentně mylné uvažování. I když jedna událost následuje po druhé, obvykle mezi nimi není žádná příčinná spojitost. Řekněme například, že zastrčím do zásuvky varnou konvici a bezprostředně nato narazí do Jupiteru kometa. Způsobil jsem snad náraz komety já? Zcela jistě nikoli.

Samozřejmě, mezi dvěma událostmi, které po sobě následují, může být příčinná spojitost. Možná že vyšší daně skutečně způsobily vyšší zločinnost. Možná že vědma skutečně způsobila, že John horu zdolal. Jde však o to, že takováto „jednorázová“ pozorování ani vzdáleně neopravňují k tvrzení, že první událost způsobila druhou.

Z toho plyne: nevytvářejte ukvapené falešné závěry. Pokud k jedné události dojde bezprostředně po jiné, je to snad důvod k zamyšlení, zda mezi těmito dvěma událostmi není příčinná spojitost, ale samo o sobě to není důvodem, abychom byli racionálně přesvědčeni, že taková spojitost skutečně existuje.

Bohužel, pověřiví lidé mají k chybné časové následnosti silné sklony, čehož lidé bez skrupulí mohou využívat a také využívají. Stačí se zmínit, že jeden člověk vyhrál spoustu peněz na stírací los hned potom, co si koupil jednu z vašich králičích pacek pro štěstí, a váš krám s králičími packami bude brzy v obležení důvěřivých zákazníků.

2. Dovolávání se autority

(oblíbený klam výrobců reklam s celebritymi)

- „Brzo si najdu dokonalou životní partnerku.“ „Jak to víš?“ „Vypadlo mi to z automatu s věštbami v nákupním středisku.“
- „Na krásnou pleť je nejlepší kosmetická maska z pudinku.“ „Jak to víš?“ „Všechny celebrity ji používají – Anita Sopwith Camel, ta slavná herečka a zpěvačka, ji dokonce propaguje v jedné televizní reklamě.“
- „Genetické inženýrství je v každém případě nemorální; nemělo by se vůbec provádět.“ „Proč si to myslíš?“ „Řekl mi to doktor Bits.“ „Doktor Bits je odborník na etiku a genetickou technologii?“ „Ne, je profesor matematiky.“
- „Prací prášek X vybělí prádlo víc než všechny ostatní prášky.“ „Jak to?“ „Říkají to vědci ze společnosti, která ten prášek vyrábí.“

Někdy věříme něčemu oprávněně, protože nám to sdělí nějaká autorita v daném oboru. Pokud vám profesorka chemie řekne, abyste neházeli kus fosforu do lavóru s vodou, je lépe se její radou řídit.

Často je však takovéto „dovolávání se autority“ klamné.

V prvních dvou příkladech jsou zmíněné „autority“ nanejvýš pochýbné. Z jakého důvodu by toho měla nějaká celebrita vědět o blahodárných účincích pudinkové masky více než kdokoli jiný?

Ve třetím příkladě doktor Bits sice skutečně představuje autoritu, nikoli však autoritu v daném oboru. Není důvod se domnívat, že by jeho názor na etickou stránku genetického inženýrství měl mít větší váhu než názor kohokoli jiného.

Ve čtvrtém příkladě může být zmíněná autorita zaujatá. Do jaké míry můžeme důvěřovat vědcům, kteří pracují pro danou společnost, že budou o jejich výrobcích informovat nestranně?

V případě dovolávání se údajné „autority“ musíte mít jistotu, že se jedná skutečně o autoritu v daném oboru, že v tomto oboru není mnoho autorit, které by měly opačný názor, že autorita není nijak významně zaujatá a tak dále. Řídit se názorem takové autority je rozumné pouze v případě, kdy jsou tyto podmínky splněny.

3. Šikmá plocha (oblíbený klam lakomců)

- Jestli ti dneska půjčím jednu libru, zítra už to budou dvě libry, pak deset liber a brzy mi budeš dlužít tisíce!

Toto je příklad klamu šikmé plochy. Dochází k němu, když někdo tvrdí, že nějaká věc nevyhnutelně vyplyne z druhé, aniž by uvedl jakýkoli důvod, proč by k tomuto „skluzu“ od jedné věci ke druhé mělo dojít. Takový „skluz“ obvykle obsahuje řadu mezikroků.

Patří mezi tyto klamy i následující příklad?

- Pokud dnes někomu povolíme, aby si zvolil pohlaví svého dítěte, zítra budeme muset povolit volbu barvy očí a vlasů a za chvíli už budeme muset povolit i projektování „značkových dětí“.

Ano, patří, pokud není uveden žádný důvod pro předpoklad, že nejsme schopni takový „skluz“ někde zastavit.

4. Falešné dilema (oblíbený klam prodavačů)

Obvykle argumentujeme takto:

- Buď A, anebo B. Ne A. Proto B.

Toto je často zcela přijatelný argument, jako v následujícím případě:

- Buď má John řidičák, anebo nesmí řídit auto. John řidičák nemá, proto John nesmí řídit auto.

Na druhé straně tento argument přijatelný není:

- Buď $1 + 1 = 5$, anebo $2 + 2 = 5$. Není pravda, že $1 + 1 = 5$. Proto $2 + 2 = 5$.

Proč ne? Protože na rozdíl od prvního argumentu, alternativy nabídnuté v předpokladu buď/anebo mohou být obě nepravdivé. Lidé často staví takovéto argumenty, aniž by si uvědomili, že mohou být ještě i jiné alternativy, jako v následujícím příkladě:

- Buď snížíme sociální dávky, nebo bude státní rozpočet ve ztrátě. Nemůžeme si dovolit mít státní rozpočet ve ztrátě. Proto musíme snížit sociální dávky.

V tomto případě existují i jiné, nezmíněné možnosti, jako je zvednout daně. Falešné dilema často používají prodavači, aby vmanévrovali zákazníky do špatného rozhodnutí.

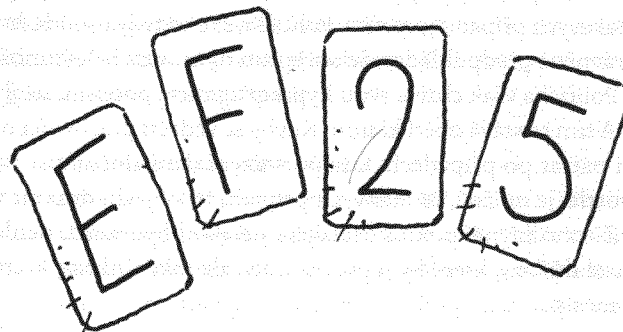
- Buď darujete vysokou finanční částku Sektě modrého padoucha, nebo vás v životě potká neštěstí. Nechcete přece, aby vás v životě potkalo neštěstí. Tak budete muset darovat peníze Sektě modrého padoucha!

- Buď si koupíte stereo věž Kawazuki K1000 a budete si doma užívat dokonalý zvuk, nebo se budete muset spokojit s nějakým druhořadým krámem. Opravdu byste raději nějaký druhořadý krám? Určitě ne. Takže nemáte na výběr. Musíte koupit Kawazuki K1000!

Mějte se na pozoru, kdykoli vás prodavači nutí k rozhodnutí buď/anebo. Velmi často jde o falešné dilema.

5. Snaha pouze potvrzovat (oblíbený klam politiků na celém světě)

Dejme tomu, že vám ukážu čtyři karty, z nichž každá má na jedné straně napsané písmeno a na druhé straně číslo. Je vidět „E“, „F“, „2“ a „5“, takto:

A nyní dejme tomu, že se vás zeptám, jak nejrychleji lze dokázat, že platí následující: ze čtyř předložených karet ty se samohláskou na jedné straně mají na straně druhé sudé číslo. Které karty musíte obrátit, abyste dokázali, že tato hypotéza je pravdivá? Zkuste chvíli přemýšlet... Možná si říkáte, že byste měli obrátit karty E a 2. Takhle kombinace karet ale ve skutečnosti není ta správná. A přece si většina lidí myslí, že by měli prohlédnout právě karty E a 2 (stejně jako já, když jsem tento test viděl poprvé).

Tak které karty byste měli obrátit? Odpověď zní E a 5. Proč?

Musíte obrátit kartu E, abyste si ověřili, jestli je na opačné straně sudé číslo. Pokud není, hypotéza je nepravdivá. Zároveň

potřebujete obrátit také kartu 5, abyste si ověřili, jestli na opačné straně není samohláska. Pokud je, hypotéza je nepravdivá. Pokud E bude mít na druhé straně sudé číslo a 5 nebude mít na druhé straně samohlásku, hypotéza je pravdivá. Na tom, co je na druhé straně karet F a 2, nezáleží.

Proč nás to tak mate? Proč máme tendence obracet kartu 2 a ne 5? Zdá se, že máme jakousi vrozenou tendenci snažit se takovéto hypotézy spíše potvrzovat než vyvracet. Obrátíme kartu 2, protože chceme pozitivní ověření hypotézy, nikoli negativní. Spíše hledáme důkaz, který hypotézu potvrzuje, přestože hledání důkazu, který by ji vyvracel, by mohlo napovědět mnohem víc. Tyto tendence nás přivádějí do vážných potíží. Zde je další příklad.

Jedna politička je přesvědčena, že snížení daní způsobí snížení zločinnosti. A tak požádá vědecké pracovníky ve výzkumu, aby hledali reálné případy, kdy po snížení daní zločinnost klesla. Je zjištěno, že takových případů je stovka. Politička z toho tedy usoudí, že může oprávněně předpokládat, že snížením daní sníží i zločinnost.

Politička však chtěla svou hypotézu pouze potvrdit, ne ji vyvrátit. A tím se stává obětí klamu. Kdyby se vědečtí pracovníci obtěžovali pátrat po případech, kdy po snížení daní zločinnost naopak vzrostla, je možné, že takových případů by objevili dvakrát víc.

Z toho plyne: pokud ověřujete nějakou hypotézu, nehledejte pouze důkazy, které by ji potvrzovaly, ale také důkazy, které by ji vyvracely.

6. Omyl hazardního hráče

Zde jsou dva příklady omylu hazardního hráče.

Simon: Pořád kupuješ ty stírací losy?

Stan: Už tři roky, a ještě jsem nevyhrál.

Simon: Tak proč je pořád ještě kupuješ?

Stan: Protože jsem ještě nevyhrál, tak to už musí každou chvíli přijít!

Tracey: Vyhrál jsi včera večer něco na psích dostizích?

Bob: Ne. Třikrát po sobě jsem vsadil na Doverského tuláka a pokaždé prohrál.

Tracey: Tak doufám, že už na něho znovu nevsadíš?

Bob: Právě že vsadím! Hele, Doverský tulák podle výsledků vyhrává padesát procent všech dostihů, které běží. A když teď prohrál tři, vyplývá z toho, že další tři teď musí zase vyhrát, aby se to vyrovnalo! Doverský tulák je teď tutovka!

V obou případech se na základě pravděpodobnosti výskytu nějaké události za jisté období dospívá k závěru, že jelikož v první části období byl výskyt události A daleko nižší, než je pravděpodobnost, je výskyt události A ve zbytku období daleko pravděpodobnější. Předpovídá se tedy krátkodobé zvýšení pravděpodobnosti výskytu události A, které „vyrovná“ bilanci z dlouhodobého hlediska.

Tento omyl může samozřejmě fungovat i opačně: někdo může předpokládat, že vyšší než očekávaný výskyt A má nutně za následek krátkodobé snížení pravděpodobnosti A, které „vyrovná“ bilanci, jako v následujícím případě.

Ruth: Vsadíme si zase příští týden?

John: Ano. Jaká čísla zaškrtněš tentokrát?

Ruth: Hm. Dosud nejvíc padala čísla 3, 7 a 28. Takže ty zaškrtnout určitě nebudu. Protože v poslední době padala až moc často, určitě teď nějakou dobu padat nebudou.

Omyl hazardního hráče je velmi častý. Postůjte pár minut u stánku nějaké loterie nebo u nějakého prodejce stíracích losů a brzy uslyšíte někoho říkat, že už konečně „musí“ vyhrát, že nebude tak hloupý, aby zaškrtoval čísla, která vyhrála minulý týden a tak dále.

Pravda je samozřejmě taková, že ani drobet nezáleží na tom, co se dělo doposud. Pravděpodobnost, že v loterii padne jakákoli kombinace čísel, je každý týden úplně stejná: přibližně 14 milionů k jedné.

Zajímavé je, že nedávno jsem slyšel dopustit se téhož omylu i televizního hlasatele zpráv. Jakýsi pár, který týden co týden sázel v loterii táž čísla, zapomněl koupit tiket právě v týdnu, kdy tato

čísla vyhrála. Ti lidé z toho byli zničení, ale tvrdili, že budou táž čísla sázet i nadále. Hlasatel usoudil, že nyní už mají bohužel daleko menší šanci, že stejná čísla vyhrají znovu.

7. Argumentace kruhem (známá také jako „prosba o otázku“)

Tom: Vědma je důvěryhodný zdroj informací.

Sarah: Jak to víš?

Tom: Řekla mi to.

Bert: Bůh určitě existuje.

Ernie: Jak to?

Bert: Stojí to v bibli.

Ernie: Jak víš, že je bible důvěryhodná?

Bert: Protože je to slovo Boží.

Violet: John nelže.

William: Jak to víš?

Violet: Řekl mi to Tom.

William: Jak víš, že nelže Tom?

Violet: Řekla mi to Jane.

William: Jak víš, že nelže Jane?

Violet: Řekl mi to John.

Všechna tato odůvodnění se pohybují v kruhu. V každém případě je tvrzení, které se snažíme dokázat, ve skutečnosti *zahrnuto* do důkazů. Takovéto argumentace kruhem jsou nepřijatelné – nemůžete dokázat tvrzení tím, že budete prostě předpokládat, že je pravdivé.

8. Omyl doložení konsekventu

Podívejte se na následující argument:

- Pokud jsem člověk, pak jsem smrtelný. Jsem člověk. Proto jsem smrtelný.

Na tomto argumentu není nic chybného. Obsahuje dvě premisy, obě pravdivé, z nichž vyplývá závěr. Nyní se podívejte na tyto argumenty:

- Kdykoli má John dobrou náladu, hraje fotbal. John hraje fotbal. Proto má John dobrou náladu.
- Pokud jsem vyšší než Sue, pak je Sue malá. Sue je malá. Proto jsem vyšší než Sue.

Jsou tyto argumenty přijatelné? Je zajímavé, že test s lidmi, kteří nebyli nijak školeni v logice, ukázal, že více než dvě třetiny z nich pokládalo argumenty tohoto druhu za přijatelné. A přece jsou oba argumenty chybné. Oba vyhlížejí jako první argument, ale liší se od něj v jednom důležitém ohledu. První argument má tuto formu:

- Pokud A, potom B.A. Proto B.

Oba chybné argumenty mají tuto formu:

- Pokud A, potom B.B. Proto A.

Tento omyl je známý jako *doložení konsekventu*. Konkrétní příklad nám opět poskytne první z obou chybných argumentů. Je pravda, že kdykoli má John dobrou náladu, hraje fotbal. Fotbal je jediná věc, která Johnovi dokáže zvednout náladu. Vyplývá z toho, že pokud John hraje fotbal, má dobrou náladu? Nikoli. Neboť přestože John dokáže mít dobrou náladu jen když hraje fotbal, je zároveň možné, že má často náladu špatnou i při hraní fotbalu.

Nakonec uvádím dva filozofické příklady doložení konsekventu:

- Pokud Bůh existuje, pak je na světě dobro. Na světě je dobro. Proto Bůh existuje.
- Pokud i ostatní lidé cítí bolest, pak vykřiknou, když se zraní. Ostatní lidé vykřiknou, když se zraní. Proto ostatní lidé cítí bolest.

V této kapitole je uvedeno jen několik klamů. Více příkladů najdete v:

Nigel Warburton, *Thinking from A to Z* (Routledge, London 1996).

Užitečný seznam klamů s vysvětlením a příklady viz na:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Logick%C3%BD_klam

STUPEŇ NÁROČNOSTI FILOZOFICKÉ GYMNASTIKY

ROZCVIČKA STŘEDNÍ ZÁTĚŽ NÁROČNĚJŠÍ CVIČENÍ

V této kapitole je uvedeno sedm z těch nejznámějších, nejpůsobivějších a nejpřekvapivějších paradoxů. Všechny příklady v této kapitole mají formu zdánlivě přijatelných argumentů, které vedou ke zdánlivě nepřijatelným závěrům. Zůstává nám nad nimi rozum stát, protože i když nejsme ochotni přijmout závěr, uvažování, které nás k závěru přivádí, nám připadá správné.

Třeba se vám podaří nalézt řešení pro sedm následujících příkladů. Ale upozorňuji, že se o to marně pokoušelo i několik z nejvýznamnějších mozků světa. Například hned o prvním z našich paradoxů se traduje, že ve snaze o jeho vyřešení předčasně skonala Filéas z Kóu.

Mnoho čtenářů se spokojí s tím, že těchto mých sedm příkladů pojme jen jako kratochvíli – jsou kupodivu zábavné. Jiní si možná budou přát prozkoumat je víc do hloubky. Pro ně na konci uvádím další rady a poznámky.

Paradox 1: Stařík, který mluvil i nemluvil pravdu

Pocestný jednoho dne potká u silnice staříka, který sedí a pokouří fajfku.

„První věc, kterou uslyšíš od prvního člověka, kterého dneska potkáš, nebude pravda,“ řekne stařík. „Dej na mě – nevěř tomu, co bude říkat!“

„Dobře,“ řekne pocestný. „Ale počkejte: *vy* jste přece první člověk, kterého jsem dnes potkal.“

„No právě!“ řekne stařík.